

BAZA DANYCH O STUDENTACH UNIwersytetu Jagiellońskiego 1850-1918

Marek Mariusz Tytko
Uniwersytet Jagielloński

Archiwum UJ, baza danych o studentach UJ 1850-1918

Informacja we współczesnym społeczeństwie informacyjnym, w społeczeństwie wiedzy zyskuje coraz to większe znaczenie. W dziedzinie informacji naukowej wśród przedstawicieli nauk społecznych i humanistycznych, którzy badają różne zależności na skalę masową (pedagogika społeczna, socjologia edukacji, psychologia społeczna, historiografia społeczna itd.), coraz bardziej zaczynają liczyć się badania ilościowe prowadzone za pomocą „twardej metodologii”. Humanistyka współczesna korzysta pomocniczo z metod pozytywistycznych, ilościowych, które umożliwiają na materiale statystycznym ukazanie konkretnych (powtarzalnych) zależności czy uwarunkowań. Dziedziną rozwijającą się szczególnie dynamicznie jest socjologia wychowania, zwana także socjologią edukacji, lokująca się na pograniczu socjologii i pedagogiki. Korzysta ona z danych statystycznych dotyczących szeroko rozumianej sfery szkolnictwa i oświaty pozaszkolnej, w badaniach dominują jednak zagadnienia współczesne. Niesie to niebezpieczeństwo braku perspektywy, dystansu do badanych zjawisk i ugruntowania wyników w ujęciu historycznym, pozwalającym lepiej ocenić na materiale statystycznym zależności zachodzące w dziejach na skalę masową.

Sferą wartą szczególnej uwagi jest szkolnictwo wyższe i procesy zachodzące w edukacji na poziomie uniwersyteckim. Sposobność do badania masowych procesów społeczno-edukacyjnych, w aspekcie historycznym, dają archiwa uniwersyteckie, także archiwa uczelni w Polsce, wszak polskie uniwersytety posiadają swoją bogatą historię. W I Rzeczypospolitej istniało kilka znaczących polskich ośrodków akademickich, na przykład Akademia Krakowska (obecnie - Uniwersytet Jagielloński), Akademia Wileńska (późniejszy Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie) oraz Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Wraz z zaborami Polska sytuacja się zmieniła i Polakom pozostały dwa uniwersytety działające w sposób w zasadzie ciągły, w Krakowie i Lwowie (nie licząc Wilna) oraz nowo powołany Uniwersytet Warszawski. Spośród trzech najstarszych polskich uniwersytetów, które działały w okresie zaborów na terenie ziem polskich do 1918 r., tylko Uniwersytet Jagielloński istnieje obecnie w granicach Rzeczypospolitej, zachowując polski charakter. Stało się tak wskutek okoliczności hi-

storycznych¹. Informacja o działalności UJ w XIX i XX w. zachowała się stosunkowo obficie w aktach Archiwum UJ, głównie w formie papierowej (dokumenty archiwalne), lecz dzięki współczesnym możliwościom, dane te, tak istotne dla badań statystycznych, mogą być przetransponowane na formę elektroniczną.

Aby pokazać pewne zależności statystyczne z zakresu polskiego szkolnictwa wyższego z okresu zaborów (ale także z okresów wcześniejszych i późniejszych), należy sięgnąć do informacji zachowanych w Uniwersytecie Jagiellońskim. Sposobność do badań z zakresu socjologii edukacji jest tym większa, że dzięki korzystnemu ustawodawstwu austriackiemu z połowy XIX w.² gwałtownie wzrosła możliwość studiowania, przez co liczba studentów znacznie się zwiększyła, a studia wyższe coraz bardziej przyciągały uwagę młodych ludzi pragnących zdobyć wiedzę, wykształcenie, zawód.

Prowadzenie wykładów w UJ w zasadzie w języku polskim, z wyjątkiem krótkiego okresu germanizacji w latach pięćdziesiątych XIX wieku, spowodowało, że młodzież polska z trzech zaborów gromadziła się do nauki w Uniwersytecie Jagiellońskim. W latach akademickich 1850/51-1917/18 studiowało w UJ około trzydziestu tysięcy studentów (sumaryczna liczba wszystkich osób studiujących). Liczbę osób pochodzenia niepolskiego, szacuje się na około dziesięć procent, przy czym byli to głównie Żydzi, Rusini, Ukraińcy, w mniejszym natomiast lub znikomym stopniu – przedstawiciele około dwudziestu innych narodowości. Liberalizacja ustrojowo-organizacyjna w Cesarstwie Austro-Węgierskim od połowy XIX w., sprzyjała większemu otwarciu się na studentów różnowierców, przynajmniej na wydziałach filozoficznym, lekarskim i prawa. Duży napływ studentów znalazł odbicie w obfitej dokumentacji studiów (katalogi studenckie, tzw. rodowody itd.).

Baza danych o studentach UJ w latach 1850/51-1917/18

W Archiwum UJ, po wstępnym uporządkowaniu dokumentów z okresu 1850-1918³, tworzona jest komputerowa baza danych, w której znajdują się docelowo informacje o wszystkich studentach Uniwersytetu Jagiellońskiego z lat 1850/51-

---

¹ Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie w czasie II wojny stał się uniwersytetem sowieckim, a następnie, po odzyskaniu niepodległości przez Litwę, narodowym uniwersyteciem litewskim. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie stał się, po inwazji ZSRS w 1939 r. uczelnią sowiecką, a następnie, po uzyskaniu niepodległości przez Ukrainę – narodowym uniwersyteciem ukraińskim.

² *Zbiór najważniejszych przepisów uniwersyteckich*. Z upoważnienia Senatu Akadem. dla użytku młodzieży uniw. zestawił dr Kazimierz Władysław Kumaniecki docent Uniw. Jagiell., Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1913, s. 524. [sygn. Bibl. AUJ 101]; Hajdukiewicz Leszek: *Wydziały i zakłady Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1849-1939 (1954)*. [W:] *Inwentarz akt wydziałów i studiów Uniwersytetu Jagiellońskiego 1850-1939 (1954)*. Redakcja Jerzego Michalewicza. Kraków: Wyd. Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego 1997, s. 7-24.

³ *Inwentarz akt wydziałów i studiów Uniwersytetu Jagiellońskiego 1850-1939 (1954)*. Redakcja Jerzy Michalewicz. Kraków: Wyd. Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego 1997, s. 492.

1917/18 (istnieje także w postaci tradycyjnego wydawnictwa w formie papierowej)⁴.

Baza danych zawiera informacje skupione w dwóch blokach tematycznych:

1) informacje biograficzne o studencie, jego pochodzeniu (dane o ojcu, matce, opiece), wyznaniu, narodowości oraz o poprzedniej jego edukacji (jakie szkoły kończył, do jakich uczelni uczęszczał, zanim przyszedł do UJ);

2) informacje dotyczące przebiegu jego studiów w UJ, np. na jakich wydziałach, kiedy studiował w UJ, jakie stypendia i kiedy pobierał, kiedy odszedł z UJ, czy uzyskał absolutorium, doktorat czy ewentualnie – jakie egzaminy tzw. 'rygoroz' zdał, nadto czy zdał tzw. państwowe egzaminy zawodowe, uprawniające go do wykonywania zawodu (dotyczyło to prawników i nauczycieli).

Szczególnie interesujące dla socjologa edukacji i historyka wychowania są dane dotyczące relacji studenta z ojcem, matką czy opiekunem lub opiekunką. Te cztery różne relacje, mogą być standardowo ujmowane w czterech różnych (obliczalnych) polach (grupach pól). Co prawda, 'opiekun' i 'opiekunka' nie zostali wyróżnieni, informacje o nich zawarte są sumarycznie w jednym, wspólnym haśle 'opiekun', to jednak relacje te mogłyby być badalne (ilościowo). Relacje: ojczym – pasierb (pasierbica), macocha – pasierb (pasierbica), matka – dziecko (syn, córka), ojciec – dziecko (syn, córka) są odrębnymi relacjami rodzinnymi, które można statystycznie badać w kontekście socjologii edukacji na przykładzie studentów UJ z tego czasu. Relacje te występują w zachowanych informacjach, należy je jednak wyodrębnić w ramach rozbudowanej struktury bazy.

W bazie danych informacje powinny być wystandaryzowane do postaci umożliwiającej przeprowadzenie badań ilościowych i algorytmicznych obliczeń – na przykład daty w zapisie (rok-miesiąc-dzień; np. 1889.12.04 zamiast 4 grudnia 1889), dane tekstowe nie powinny występować razem z danymi o dacie w jednym i tym samym polu-komórce.

Archiwum UJ od wielu lat prowadzi prace nad tworzeniem bazy danych, która, spełniając wszystkie wymogi formalne mogła w przyszłości służyć jak najszerszemu gronu badaczy. Doświadczenie skutkuje szeregiem postulatów co do tworzenia odrębnych pól, które pokazywałyby w sposób ilościowy potrzebne dane - dobrze było aby dane w bazie umożliwiały odpowiedź na pytania typu: ilu studentów, jakich, skąd pochodzących, jakiej narodowości, jakiego wyznania studiowało w danym semestrze w konkretnym roku akademickim. Obecnie dysponujemy tylko cząstkowymi danymi dotyczącymi konkretnych studentów oraz indywidualnego toku ich studiów (ilości 'przestudiowanych' semestrów), co daje tylko względny obraz, niepełny statystycznie, niemożliwy do przełożenia na całą badaną grupę społeczności studenckiej z tego czasu. Baza danych umożliwia obecnie badania typu monograficznego, biograficznego (pomoc przy bada-

---

⁴ 1) Barcik Mieczysław, Cieślak Adam, Grodowska-Kulińska Danuta, Perkowska Urszula: *Corpus Studiosorum Universitatis Jagellonicae 1850-1918. A-D*. Redakcja Jerzy Michalewicz. Kraków: Wyd. Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego 1999, s. LXX, 936; 2) Barcik Mieczysław, Cieślak Adam, Grodowska-Kulińska Danuta, Perkowska Urszula: *Corpus Studiosorum Universitatis Jagellonicae 1850/51-1917/18. E-J*. Redakcja Krzysztof Stopka. Kraków: Wyd. Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Towarzystwo Wydawnicze „Historia Jagellonica” 2006, s. 1097, 3 nlb.

niach typu: analiza przypadku osoby, badania jakościowe), w przyszłości, po modyfikacji bazy, będą możliwe także badania typu socjologicznego (ilościowa analiza społeczności studenckiej traktowanej jako grupa badana statystycznie, badania ilościowe).

Obecnie tylko w trybie offline można poszukiwać danych biograficznych o każdym studencie z jednego z trzech wydziałów: Prawa, Lekarskiego i Teologicznego (studenci o nazwiskach rozpoczynających się na litery od A do Ż z okresu 1850/51-1917/18). Nie są to jednak pełne dane, w przyszłości, po zweryfikowaniu i uzupełnieniu bazy, możliwości poszukiwawcze znacznie się poszerzą. Jeśli chodzi o studentów Wydziału Filozoficznego UJ, to obecnie dostępne są w trybie off-line informacje dotyczące tylko niektórych osób, w przyszłości będzie to informacja pełna. Po ukończeniu baza będzie dostępna także w trybie online.

Długoletnia praca nad bazami danych w Archiwum UJ jest procesem ciągle doskonalonym. U podstaw każdej bazy danych stoi pewna koncepcja, z której wyłaniają się różne warianty struktur. Struktury te powinny być elastyczne, aby baza rosła wraz ze zmieniającymi się potrzebami użytkowników. Każda baza danych powinna być dostosowana do oczekiwań badaczy z uwagi na metodologię badań (np. socjologiczną, biograficzną-monograficzną itd.). Archiwista, bibliotekarz czy muzealnik tworzący bazy danych musi mieć świadomość celów oraz dopasować do założonych celów środki, przy czym nie można zapominać, że baza danych jest tylko narzędziem badawczym, środkiem, a celem są badania naukowe prowadzone na podstawie danych zawartych w bazie, a baza danych, jej struktura powinna być ulepszana, modyfikowana dzięki postulatami płynącym z prowadzonych badań zasadniczych (potrzeby potencjalnych użytkowników wyznaczają cele). Dla informacji naukowej archiwalna baza danych jest szczególnym polem doświadczenia, gdzie próbuje się różne sposoby ujęcia danych i ich wykorzystania. Wnioski z pracy nad bazą danych o studentach UJ w przyszłości mogą okazać się cenne dla innych tego typu baz elektronicznych tworzonych w Polsce w ramach tzw. archiwum wirtualnego⁵.

Bibliografia

- Barcik, Mieczysław; Cieślak, Adam; Grodowska-Kulińska, Danuta; Perkowska, Urszula (1999). *Corpus Studiosorum Universitatis Jagellonicae 1850-1918. A-D*. Red. Jerzy Michalewicz. Kraków: Wyd. Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. LXX,936.
- Barcik, Mieczysław; Cieślak, Adam; Grodowska-Kulińska, Danuta; Perkowska, Urszula (2006). *Corpus Studiosorum Universitatis Jagellonicae 1850/51-1917/18. E-J*. Red. Krzysztof Stopka. Kraków: Wyd. Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Towarzystwo Wydawnicze „Historia Jagellonica”, s. 1097, 3 nlb.
- Ajdukiewicz, Leszek (1997) *Wydziały i zakłady Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1849-1939 (1954)*. W: *Inwentarz akt wydziałów i studiów Uniwersytetu Jagielloń-*

⁵ M. M. Tytko: Archiwum wirtualne. *Archiwista Polski*, r. 3: 1998, nr 3 (11), s. 13-32, bibliogr.; M. M. Tytko: Bibliografia uzupełniająca. *Archiwista Polski*, r. 3: 1998, nr 4 (12), s. 120-125; M. M. Tytko: Komputeryzacja informacji biograficznej w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego: stan obecny, perspektywy, koncepcje. *Krakowski Rocznik Archiwalny*, t. 3: 1996, s. 79-85, bibliogr.

- skiego 1850-1939 (1954). Red. Jerzy Michalewicz. Kraków: Wyd. Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 7-24.
- Inwentarz akt wydziałów i studiów Uniwersytetu Jagiellońskiego 1850-1939 (1954)*. Red. Jerzy Michalewicz (1997). Kraków: Wyd. Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 492.
- Tytko, Marek Mariusz (1998). Archiwum wirtualne. *Archiwista Polski* r. 3, nr 3 (11), s. 13-32, bibliogr.
- Tytko, Marek Mariusz (1998). Bibliografia uzupełniająca. *Archiwista Polski* r. 3, nr 4 (12), s. 120-125.
- Tytko, Marek Mariusz (1996). Komputeryzacja informacji biograficznej w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego: stan obecny, perspektywy, koncepcje. *Krakowski Rocznik Archiwalny*, t. 3, s. 79-85, bibliogr.
- Zbiór najważniejszych przepisów uniwersyteckich (1913)*. Z upoważnienia Senatu Akadem. dla użytku młodzieży uniw. zestawił Dr Kazimierz Władysław Kumaniecki docent Uniw. Jagiell., Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków, s. 524. [sygn. Bibl. AUJ 101].

Summary

The author explains the conception of electronical data basis on students of the Jagiellonian University, who were studying in this University in Cracow between years 1850/51 and 1917/18. He describes the selected historical conditions and rules of well-done computer data basis in the Jagiellonian University Archives. Source-based information on students exists in this Archives in the paper form (archival documents, e. g. registers). The actual aim of the Archive is the creation information in the electronical form, which can be find by users on-line on world wide web.